Najstarsze relikty kościoła Św. Trójcy oraz kaplicy grobowej Pileckich odkryte przed zachodnią elewacją kościoła Dominikanów w Krakowie

Badaniami architektonicznymi zostały objęte fragmenty murów odsłonięte w wykopach archeologicznych wykonanych przed elewacją zachodnią południowej nawy bocznej kościoła Dominikanów i przed elewacją zachodnią przylegającej do niej kaplicy Lubomirskich. Badania archeologiczne realizowane były w związku z przywróceniem schodów i wejścia do nawy południowej kościoła, zbudowanych wraz z kanałem osuszającym w 1910 roku według projektu Franciszka Mączyńskiego oraz budową zjazdu dla niepełnosprawnych[1]. Wykopy zlokalizowano w wąskim pasie częściowo wzdłuż ściany kościoła i w większości wzdłuż betonowego muru wydzielającego kanał osuszający biegnący przy zachodniej elewacji[2].

Odsłonięte relikty murów zinterpretowano jako pozostałości kościoła z XII wieku funkcjonującego w osadzie na północnym przedpolu Okołu oraz gotyckiej kaplicy rodu Pileckich z XIV wieku. Na badanym terenie znaleziono liczne, nawarstwiające się pochówki ludzkie, wskazujące na istnienie cmentarza przykościelnego w okresie od XII do XIX wieku.

Teren przed obecnym kościołem Dominikanów ani obecny plac Dominikański nie były przedmiotem szerszych badań archeologicznych, pozwalających na bliższą lokalizację osady przedlokacyjnej i kościoła Św. Trójcy, wzmiankowanego w źródłach pisanych od XIII wieku. Zasięg tej osady od południa wyznaczała fosa i wał ziemny podgrodzia Okół, datowanych ogólnie na pierwszą ćwierć XI wieku[3]. Rozwój osadnictwa na terenie pomiędzy Okołem a obecnym Rynkiem Głównym określono ogólnie na XI–XIII wiek, a jego początki na IX–X wiek[4]. Potwierdzają to również późniejsze badania archeologiczne. Analiza historyczno-urbanistyczna tego terenu skłoniła Karola Müncha do zlokalizowania przed Okołem w XII wieku osady targowej z placem i z kościołem targowym Św. Trójcy, gdzie mogła być założona również pierwsza gmina miejska, wzmiankowana w pierwszej połowie XIII wieku[5].

Ryc. 1. Adam Płonczyński, Widok kościoła Dominikanów po pożarze, z kruchtą i kaplicą Przemienienia Pańskiego przy fasadzie*, 1850, rysunek, ołówek, tektura, fot. A. Janikowski, T. Kalarus; w zbiorach MHK, nr inw. MHK-853/VIII*

Przez określenie położenia kościoła *de civitate* – w mieście, Jerzy Wyrozumski uznał, że był to kościół parafialny położony przy zorganizowanej gminie miejskiej[6].

[1] Kołodziej J.: „Projekt remontu placu przed kościołem Dominikanów oraz budowy pochylni dla niepełnosprawnych w Krakowie, dz. 596/1, 597/1, 597/2 obr. 0001, jedn. ewid. Śródmieście – ul. Stolarska, Plac Dominikański, ul. Dominikańska". Kraków 2010, mps w archiwum Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie.

[2] Badania archeologiczne prowadziła Monika Łyczak i Radosław Górski (Firma Archeologiczna Framea Monika Łyczak). Prace badawcze i zabezpieczające odsłoniętych reliktów wykonano w Firmie Konserwatorskiej Piotr Białko. Zabytki Malarstwa, Rzeźby, Architektury Sp. z o.o.

[3] Radwański K.: *Kraków przedlokacyjny. Rozwój przestrzenny*. Kraków 1975, ryc. 16, s. 110–115, 126, 127.

[4] *Ibidem*, ryc. 16, s. 150–169.

[5] Münch H.: *Kraków do roku 1257 włącznie*. „Kwartalnik Architektury i Urbanistyki" 1958, t. 2, z. 1, s. 40.

[6] Wyrozumski J.: *Dzieje Krakowa. T. 1. Kraków do schyłku wieków średnich*. Red. J. Bieniarzówna, J.M. Małecki. Kraków 1992, s. 120–123.

Ryc. 2. Północna część wykopu – styk najstarszego muru z dostawioną kolistą wieżą, na koronie obydwóch murów wtórna warstwa wyrównawcza zalana zaprawą, pod cokołem warstwa kamieni wyrównująca ciosy, fot. W. Niewalda

Ryc. 3. Północna część wykopu – z lewej mur kaplicy Przemienienia Pańskiego z końca XVI w., dostawiony do najstarszego muru i cokołu halowego korpusu, z prawej fragment kolistej wieży, fot. W. Niewalda

Materiał źródłowy oraz dogłębną analizę typologiczną i stylistyczno-warsztatową kościoła i klasztoru Dominikanów w Krakowie, a także datowanie faz budowy w okresie średniowiecza przedstawił autor monografii tych budowli, Marcin Szyma[7]. Ikonografię kościoła Dominikanów i placu Dominikańskiego do 1914 roku opracowali Waldemar Komorowski i Iwona Kęder[8].

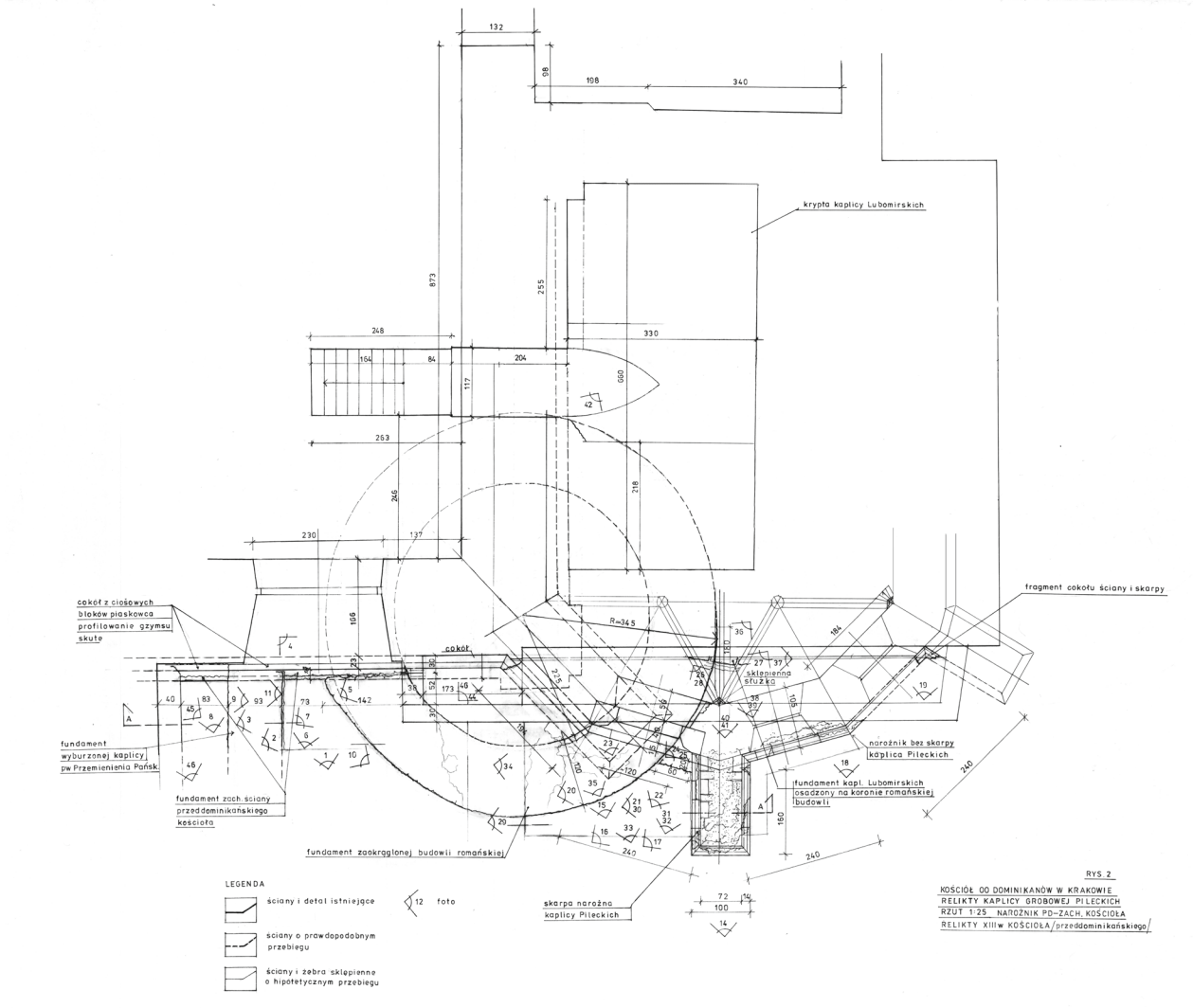
Ryc. 4. Południowa część wykopu – fragment muru półkolistej wieży z wydrążonym grobem w koronie i fundamentem narożnej przypory wyrównanym pod posadowienie cokołu kaplicy Pileckich. W górnym lewym narożniku wnętrze wieży, wtórnie wypełnione cegłą i kamieniami. Na koronie fragment cokołu kaplicy z wejściem, fot. M. Szkoła

Dominikanie zostali sprowadzeni do Krakowa w 1221 roku przez biskupa krakowskiego Iwona Odrowąża i osadzeni przy kościele Św. Trójcy w 1222 roku (lub 1221), zgodnie z zasadą lokowania klasztorów żebraczych w osadach lub w ich pobliżu[9]. Murowany kościół z cegły i najstarszą część klasztoru wznosili etapowo w ciągu XIII wieku. Kaplice boczne powstały w XIV i XV wieku, część z nich została przebudowana w wieku XVII. Kruchta przed wejściem głównym do kościoła wraz z bocznymi kaplicami św. Antonina i Przemienienia Pańskiego, nakryte kopułami, zbudowane zostały na przełomie XVI i XVII wieku[10]. Teren cmentarza od strony placu (dawnej ulicy Szerokiej) oddzielony był murem z dwoma bramami i z dzwonnicą wzniesioną w 1646 roku na osi kościoła. Mur ogrodzeniowy istniał już na przełomie XV i XVI wieku i widoczny jest na obrazie *Wizja św. Jacka* z kościoła w Odrowążu pochodzącym z tego samego czasu. Rozebrany został w 1925 roku przy poprowadzeniu ulicy Dominikańskiej przez teren cmentarza. Dzwonnica i kruchta z kaplicami podzieliły ten sam los w latach 1850–1860, w wyniku wielkiego pożaru Krakowa (ryc. 1)[11].

Najstarszą rozpoznaną w obecnych badaniach konstrukcją jest mur kamienny, tworzący partię fundamentową nawy bocznej południowej późniejszego kościoła, wzniesionego w drugiej połowie XIII wieku przez dominikanów. Zbudowany jest z kamienia łamanego (wapienia), w układzie warstwowanym, spojony zaprawą wapienno-piaskową z grudkami wapna, drobnoziarnistą, w kolorze ugrowym. Warstwę tworzy rząd kamieni o średniej wielkości uzupełniany drobniejszymi kamieniami. Posadowiony na poziomie 206,60 m n.p.m., lekko zagłębiony w calcu i zbudowany w bardzo szczelnym wkopie, zachowany w wysokości 130 cm, został uchwycony na długości 430 cm. W części północnej nakrywa go południowa przypora fasady kościoła gotyckiego, do której przylega ściana neogotyckiej kruchty ojca Mariana Pavoniego z 1876 roku, a w części południowej konstrukcja kanału osuszającego z 1910 roku. Korona tego rozebranego muru tworzy odsadzkę o szerokości 18 cm, na której posadowione są ciosy cokołu obecnej nawy kościoła, wyrównywane u podstawy rzędem drobnych kamieni. Na obecnym etapie badań nie jest możliwe określenie szerokości najstarszego, kamiennego muru.

Do tego muru dostawiona została kolista konstrukcja, również kamienna, o podobnym układzie warstw, lecz o luźniejszej struk-

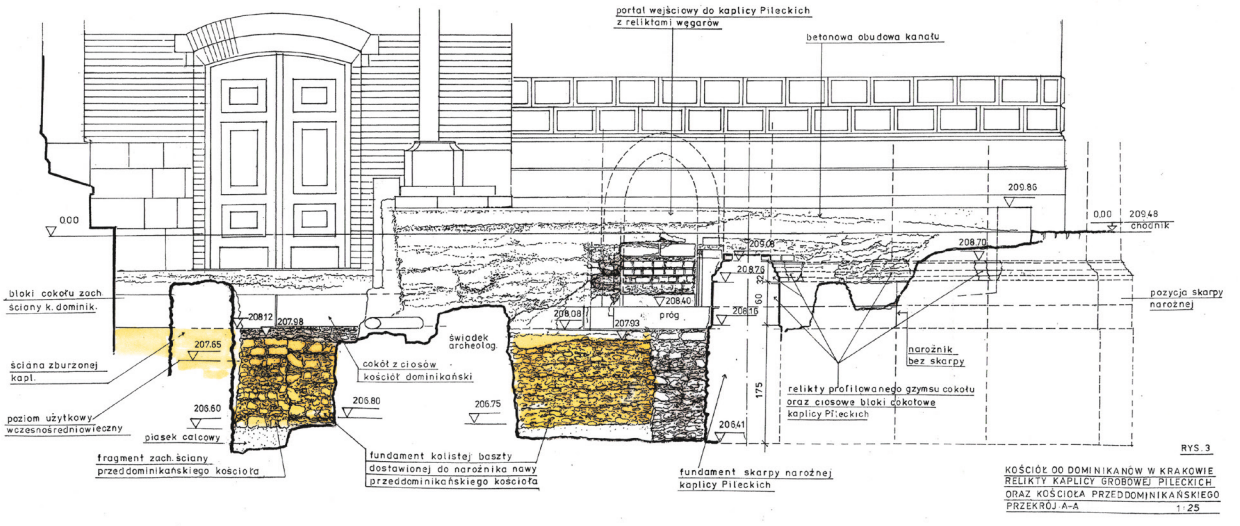
[7] Szyma M.: *Kościół i klasztor Dominikanów w Krakowie. Architektura zespołu klasztornego do lat dwudziestych XIV wieku*. Kraków 2004.
[8] Komorowski W., Kęder I.: *Ikonografia kościoła Dominikanów i ulicy Grodzkiej w Krakowie*. Katalog Widoków Krakowa. Red. J. Banach. T. 3. Kraków 2005.
[9] Kozłowska Z.: *Założenie klasztoru OO. Dominikanów w Krakowie*. „Rocznik Krakowski" 1926, t. 20, s. 1–19; Spież J.A.: *Św. Jacek Odrowąż*. Kraków 2007, s. 32–39.
[10] *Katalog zabytków sztuki w Polsce*. T. 4. *Miasto Kraków*. Cz. 3. *Kościoły i klasztory Śródmieścia*, 2. Red. A. Bochnak, J. Samek. Warszawa 1978, s. 114–136.
[11] Komorowski W., Kęder I.: *Ikonografia*…, s. 119 *(Księga akt związanych z restauracją).*

Ryc. 5. Rzut odkrytych reliktów murów oraz hipotetyczna rekonstrukcja układu kaplicy Pileckich, oprac. dr W. Niewalda

turze, spowodowanej budową w mniej szczelnym wkopie (ryc. 2, 3, 4, 5, 6). Konstrukcja ta o szerokości muru wynoszącej około 120 cm posadowiona została wyżej o 15 cm (206,80 m n.p.m.) na czarnej warstwie zalegającej na calcu. Spoiwem jest zaprawa wapienno-piaskowa z grudkami wapna, w kolorze jasnym. Wnętrze kolistej budowli wypełnione jest kamieniami i kawałkami cegieł o wymiarach 9,5 na 13,0 na 27,0 cm, zalanych obficie zaprawą wapienno-piaskową, gruboziarnistą w kolorze ciemnoszarym, z grudkami wapna i drobinami węgla drzewnego, wyraźnie zróżnicowaną w stosunku do zapraw dwóch opisanych kamiennych struktur, i łączy się z warstwą wyrównawczą założoną na poziomie 208,08 m n.p.m. na koronie zburzonej kolistej budowli (ryc. 4). Warstwa wyrównawcza wykonana podczas wznoszenia korpusu nawowego kościoła gotyckiego, złożona z jednego rzędu kamieni wapiennych i zaprawy, odcina się od starszego muru cienką bruzdą. W koronie muru znajdują się podłużne wgłębienia – ślady grobów, z których archeolodzy wyeksplorowali szkielety ludzkie. Kolisty mur po stronie północnej ściśle przylega do starszej kamiennej ściany, a w styku znajduje się ta sama zaprawa, co w kolistej konstrukcji i fragment ceramiki z drugiej połowy XII wieku. Po stronie południowej nakryty jest kanałem osuszającym. Sonda wykonana w dnie kanału do głębokości 240 cm ujawniła kontynuację półkolistego muru w kierunku wschodnim, wchodzącego w głąb pod zachodnią ścianę kaplicy Lubomirskich na głębokość około 180 cm. Przylega do niego bezpośrednio nieregularny fundament kaplicy Lubomirskich i nakłada się na jego koronę (ryc. 7). W trakcie wstępnego rozpoznania krypty położonej pod kaplicą Lubomirskich stwierdzono relikt muru należący do kolistej budowli zachowany przy węgarze wejścia do krypty (ryc. 8).

Analiza rzutu murów wykazuje, że okrągła konstrukcja posiada regularny narys o średnicy 690 cm i średnicy wnętrza 450 cm. Jej dokładny kształt to wycinek 3/4 koła, przylegający do ścian w jednakowych odległościach od narożnika starszej budowli. Jest to zapewne część okrągłej narożnej wieży schodowej mogącej pełnić również funkcję dzwonnicy. Odkryte mury interpretowane są jako fragmenty kościoła z okresu przeddominikańskiego, pochodzące z dwóch faz budowy, o konstrukcji wskazującej na ich powstanie w drugiej połowie XII wieku do początku XIII w. (ryc. 5). Zatem byłyby to mury kościoła pod wezwaniem Św. Trójcy, najstarszej krakowskiej parafii. Niestety na obecnym etapie badań nie można stwierdzić wielkości ani formy tego kościoła. Można jedynie wskazać ogólną lokalizację w południowej partii obecnego korpusu nawowego kościoła. Prawdopodobne jest, że narożnik tego kościoła został wykorzystany później jako fundament

Ryc. 6. Przekrój pionowy przez relikty murów z widokiem na fasadę kościoła Dominikanów, oprac. dr W. Niewalda

południowo-zachodniego narożnika korpusu nawowego kościoła dominikańskiego wzniesionego na przełomie XIII i XIV wieku[12]. Ujawnione fragmenty murów mogą być też elementem masywu zachodniego kościoła romańskiego, w formie potężnej wieży prostokątnej zajmującej całą szerokość elewacji z boczną okrągłą wieżą schodową[13]. Kościół otoczony był cmentarzem, a najstarsze pochówki odsłonięte podczas prowadzonych równolegle nadzorów archeologicznych datowane są na XII wiek. W Krakowie nie znaleziono jak dotąd podobnego rozwiązania z narożną, okrągłą wieżą.

Z analizy stratygraficznej odsłoniętych murów wynika, że kamienna budowla została rozebrana przy budowie ceglanego korpusu kościoła zachowanego do dzisiaj, z częściowym ich wykorzystaniem jako fundamentów pod nowe ściany. Ściana zachodnia kościoła, stojąca na starszym, kamiennym murze, posiada cokół z piaskowca o wysokości 90 cm, przechodzący w narożną skośną szkarpę korpusu, zachowaną reliktowo w kanale osuszającym. Cokół ten zakończony jest słabo czytelnym profilowaniem z rysującym się szerokim podkrojem (ryc. 9). Obcięty jest w partii wejścia bocznego do nawy. Nad cokołem w przestrzeni kanału zachowany jest wątek ceglany elewacji nawy bocznej, w układzie polskim, z cegły o wymiarach 8,0 na 13,0 na 27,0 cm, z wtórną spoiną cementową. Ślady podstawy skośnej przypory w postaci jednej warstwy kamieni zachowane są na koronie kolistej wieży, której wnętrze wypełniono kamieniami i kawałkami cegieł o wymiarach 9,5 x 13,0 x 27,0 cm, układanych przypadkowo i zalanych zaprawą, tworząc solidny fundament pod przyporę, wykorzystany później przy budowie gotyckiej kaplicy Pileckich (ryc. 4, 10).

Odsłonięto też partię fundamentową i częściowo partię naziemną południowej szkarpy przy elewacji frontowej zbudowanej po pożarze w drugiej połowie XIX wieku. Od strony północnej częściowo w wykopie, a częściowo nad terenem zachowane są jej duże prostokątne ciosy z wapienia jurajskiego, w tym fazowany wtórnik, dochodzące na styk do najstarszego kamiennego muru. Ciosy naziemne tej szkarpy są zniszczone. Wykop przy szkarpie nie został doprowadzony do stopy fundamentu, gdyż miał na celu tylko stwierdzenie przebiegu najstarszego kamiennego muru. Cała elewacja kościoła jest przemurowana w drugiej połowie XIX wieku oraz w 1910 roku przy budowie wejść do naw bocznych, z zachowanymi niewielkimi fragmentami gotyckiego wątku w układzie polskim w jej dolnych partiach. Dominikanie rozpoczęli budowę nowego kościoła zwyczajowo od prezbiterium usytuowanego po wschodniej stronie starszego kościoła przekazanego im przez biskupa Iwona Odrowąża. Budując nowe prezbiterium z nowego, ceglanego materiału, użytkowali kościół stary, rozebrany dopiero zapewne przy budowie również ceglanego korpusu nawowego w latach1290–1320[14].

W części południowej wykopu, pod murem oporowym kanału odwadniającego, wykonanego w 1910 roku, ujawniono fragment wielobocznej budowli będącej kaplicą rodu Pileckich. Ujawniono fragmenty czterech ścian o długości 240 cm każda i grubości 110 cm łącznie z cokołem oraz dwóch przypór i dwóch narożników pomiędzy przyporami (ryc. 5, 11). Skrajny odcinek północny dochodził do narożnika nawy, a odcinek południowy do południowo-zachodniego narożnika kaplicy Lubomirskich, gdzie w kanale zachował się relikt skośnej szkarpy z kamiennym cokołem (ryc. 12). Szkarpa środkowa o wymiarach 100 na 160 cm posiada głębokie kamienne fundamenty i nadziemną partię cokołową, na której zachował się rząd cegieł w wątku polskim, o wymiarach 9,0–10,0 na 120 na 26,0–27,0 cm. Partia cokołowa o wysokości 124 cm licowana jest ciosami wapienia jurajskiego i zakończona profilowanym gzymsem z wapienia i piaskowca z ćwierćwałkami i szerokim żłobkiem (ryc. 10, 13). Szkarpa związana jest z fundamentami przylegających odcinków ścian, po stronie południowej odsłoniętych tylko w górnej naziemnej partii, natomiast po stronie północnej odsłoniętych do stopy fundamentu zalegającej na poziomie 206, 41 m n.p.m. i wkopanej w calec. Fundament wykonany jest w szczelnym wkopie, z kamieni łamanych różnej wielkości, w układzie warstwowym, o wątku uzupełnianym drobniejszymi kamieniami, na zaprawie wapienno-piaskowej koloru ciemnoszarego, gruboziarnistej, z dużymi grudkami wapna, kamieniami, z dodatkiem węgla drzewnego (ryc. 10, 14). Odsłonięty narożnik

[12] Szyma M.: *Kościół i klasztor Dominikanów*…, s. 142–153, il. 119.
[13] Na taką formę zachodniej partii kościoła zwrócił uwagę prof. nadzw. dr hab. Tomasz Węcławowicz.
[14] Por. przyp. 12.

Ryc. 7. Wykop w kanale osuszającym – w głębi korona muru kolistej wieży (fundament), z prawej fundament kaplicy Lubomirskich, z lewej fundament kamiennej służki kaplicy Pileckich, fot. H. Rojkowska

Ryc. 8. Krypta kaplicy Lubomirskich – relikt kamiennego muru kolistej wieży po zachodniej stronie wejścia do krypty, fot. M. Goras

Ryc. 9. Kanał osuszający – fragment kamiennego cokołu elewacji zach. i narożnej przypory korpusu nawowego (2 poł. XIII w.), fot. H. Rojkowska

Ryc. 10. Południowa część wykopu – widok na środkową przyporę i na ścianę z wejściem do kaplicy Pileckich, fot. H. Rojkowska

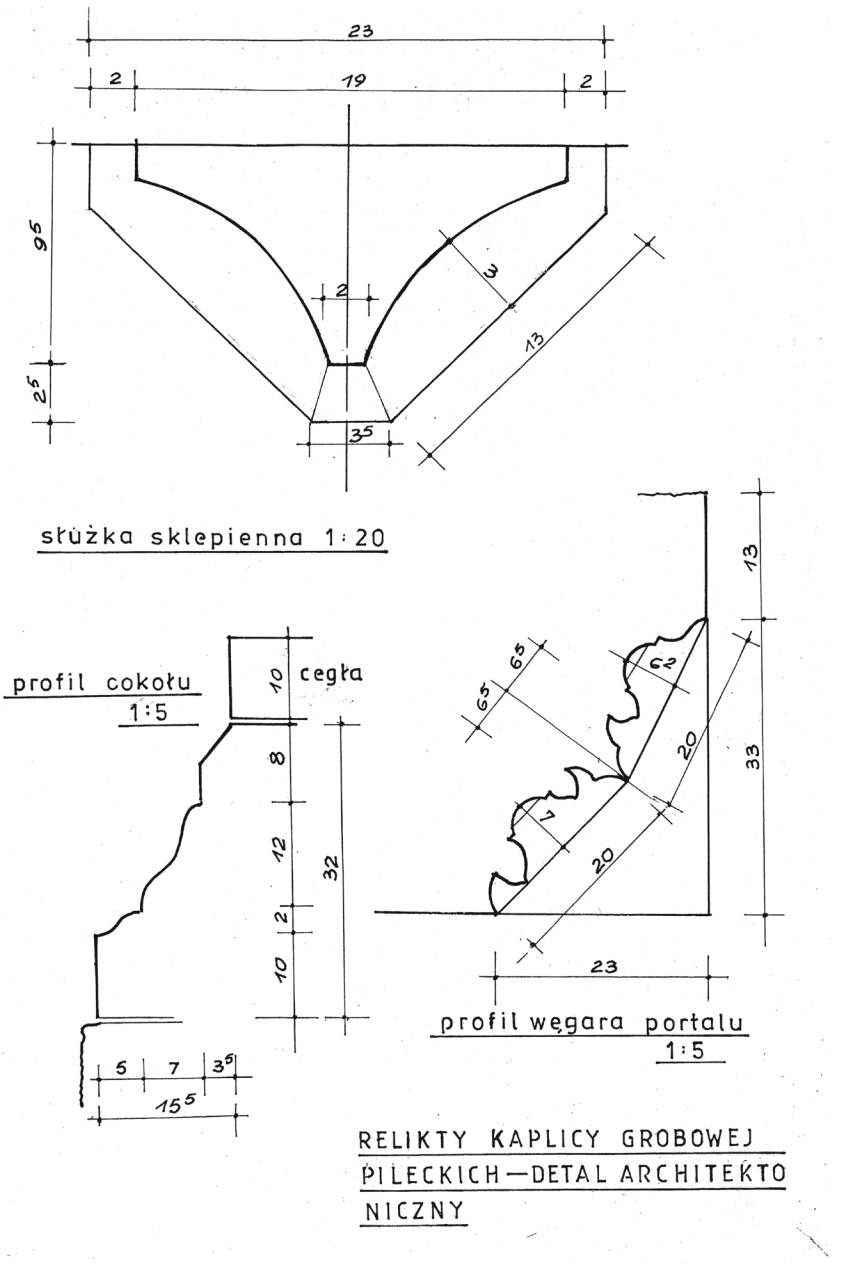

Ryc. 11. Fragment wielobocznej, gotyckiej kaplicy Pileckich ze środkową przyporą, fot. H. Rojkowska

Ryc. 12. Relikt przypory kaplicy Pileckich pod południowo-zachodnim narożnikiem kaplicy Lubomirskich (czytelny w kanale osuszającym), fot. H. Rojkowska

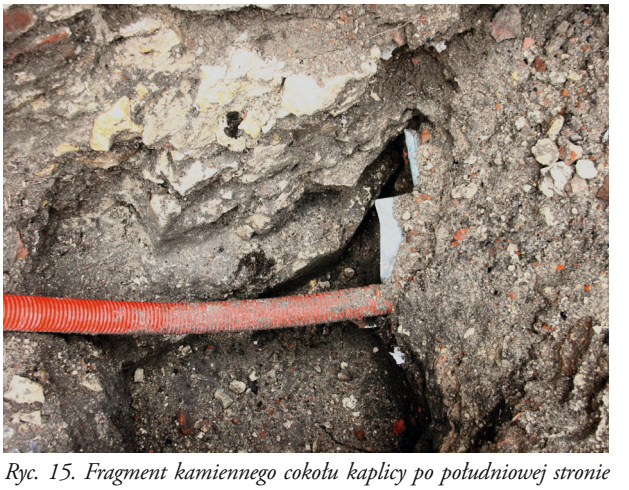
budowli po stronie południowej posiada tylko dolny pas cokołu z wapienia i ponad nim skutą partię ściany (ryc. 15). W jednym z boków kaplicy zachowały się resztki kamiennych, wielobocznych węgarów portalu prowadzącego z cmentarza do wnętrza kaplicy i ciosowy próg z piaskowca (ryc. 4, 10, 16). Portal o szerokości 120 cm w świetle zajmował całą długość odcinka ściany, był profilowany i zamknięty zapewne łukiem ostrym. Węgar południowy zachowany jest w partii cokołowej odpowiadającej partii cokołowej przypory, z zakrępowaniem gruszkowych profili (ryc. 13). Węgar północny zachowany szczątkowo, ale z bazą wykutą z tego samego ciosu co cokół z narożnikiem, posiada fragmenty wyprawy tynkowej na glifie. Południowy glif ujawniony w murze oporowym od strony kanału skonstruowany był z kamienia i cegły o wymiarach 8,5–9,0 cm i również zachował ślady tynku. Związany jest z nim kamienny cokół służki o wklęsłym profilu umieszczonej w załamaniu ścian poligonu (ryc. 7, 17, 13). Światło portalu zamurowane zostało w XVI wieku, na co wskazują wymiary cegły: 7,5–8,0 na 13,0 cm,i płaskimi ciosami kamienia z utrzymaniem wytynkowanej wnęki otworu. Świadczy to o likwidacji wejścia

Ryc. 13. Przekroje kamiennych detali kaplicy Pileckich: służki (u góry), gzymsu (z lewej) i węgara portalu (z prawej), oprac. dr W. Niewalda

Ryc. 14. Południowa część wykopu – cezura dostawienia fundamentu kaplicy Pileckich do fundamentu kolistej wieży (z lewej) oraz związany narożnik środkowej przypory i ściany kaplicy (z prawej), fot. H. Rojkowska

Ryc. 15. Fragment kamiennego cokołu kaplicy po południowej stronie przypory środkowej, z narożnikiem, powyżej strzępie kamiennej partii ściany kaplicy, fot. H. Rojkowska

Ryc. 16. Kanał osuszający – relikt kamiennej służki i południowego glifu wejścia ze śladami tynkowej wyprawy, fot. H. Rojkowska

z cmentarza jeszcze podczas funkcjonowania kaplicy Pileckich. Fundament tej ściany przylegał na odcinku 60 cm do fundamentu kolistej budowli (narożnej wieży). Na jej koronie posadowiono kamienny cokół ściany kaplicy i próg wejścia. Poziom dwóch fundamentów wyrównano podłużnymi ciosami kamienia stykającymi się z reliktem skośnej przypory kościoła, a miejsce styku uzupełniono fragmentami cegieł (ryc. 4, 14). Nie wiemy, czy kaplica od początku komunikowała się również z wnętrzem kościoła. Poziom użytkowy na zewnątrz kaplicy wyznaczała odsadzka fundamentu przypory o szerokości 20 cm oraz warstwa wyrównawcza na koronie wieży w postaci cienkiej wylewki z mieszaniny wapna i tłuczonej cegły.

Biorąc pod uwagę istnienie południowych kaplic bocznych zbudowanych pomiędzy przyporami korpusu nawowego, na co wskazują źródła historyczne i badania architektoniczne, kaplica Pileckich powinna otwierać lub zamykać ten ciąg, wykorzystując ściany kościoła i sąsiedniej kaplicy. Miałaby ona wtedy prostokątną część wschodnią przylegającą do starszych ścian, przekrytą zapewne sklepieniem krzyżowo-żebrowym (lub dwuprzęsłowym sklepieniem krzyżowym opartym na słupie) i wielobocznią część zachodnią być może ze sklepieniem trójdzielnym. Hipotezę tę wspiera wstępne rozpoznanie prostokątnej krypty Lubomirskich założonej pod północną częścią kaplicy oraz widok kościoła na wspomnianym już obrazie z Odrowąża, na którym podobna kaplica pokazana jest po przeciwnej stronie kościoła. Znając historyczne położenie budowli namalowanych na obrazie, można stwierdzić, że przedstawione zostały w lustrzanym odbiciu, a tym samym kaplicę z wielobocznią apsydą identyfikować można z kaplicą Pileckich. Nie można też wykluczyć istnienia dwóch kaplic z wielobocznym zamknięciem po dwóch stronach kościoła. Kaplic tego typu przy kościołach krakowskich w XIV wieku było kilka: kaplica św. Małgorzaty (grobowa biskupa Nankera) przy prezbiterium katedry wawelskiej z 1322 roku, św. Doroty przy klasztorze augustianów z 1364 roku[15] czy obecna zakrystia przy kościele św. Andrzeja z drugiej połowy XIV wieku, która jest również kaplicą grobową[16]. Kaplica Pileckich, wzniesiona przez Ottona zmarłego w 1383 roku, byłaby realizacją najpóźniejszą, przyjmującą ten schemat. Na tym etapie badań nie można jednak wykluczyć wcześniejszej jej budowy[17].

Należy wspomnieć jeszcze o reliktach fundamentów kaplicy Przemienienia Pańskiego z 1597 roku[18], przylegającej od południa do wcześniejszej kruchty. W wykopie przed wejściem do nawy bocznej (ryc. 8) ujawniono kamienny mur o szerokości 93 cm, prostopadły do najstarszego muru z pierwszej fazy i do niego dostawiony. Mur posadowiony jest na poziomie 206,20 m n.p.m., zbudowany w luźnym wkopie, z kamienia łamanego różnej wielkości z ułamkami cegieł, na zaprawie wapienno-piaskowej koloru brunatnego, gruboziarnistej, z kamykami, dużymi grudkami wapna i drobinami cegły. Górny fragment tego muru odsłonięto również na wysokości południowego narożnika obecnej kruchty, a pod narożnikiem fragment ciosu z brunatnego piaskowca z przylgą, użyty wtórnie. Przedstawione badania dotyczyły bardzo małego fragmentu kościoła, więc wysunięte hipotezy, co do formy i datowania poszczególnych faz rozwojowych mają, co oczywiste, charakter wstępny. Relikty kaplicy i najstarszego kościoła wymagają dalszych badań również w kontekście innych, dostępnych partii obecnego kościoła. Ich kontynuacja zaplanowana jest w drugim etapie, w 2012 roku[19].

Ryc. 17. Teodor Baltazar Stachowicz, Widok kościoła Dominikanów z dzwonnicą, kaplicami i murem cmentarnym, przed 1819, olej, płótno, fot. A. Janikowski, T. Kalarus; w zbiorach MHK, nr inw. MHK-195/III

[15] *Architektura gotycka w Polsce*. Red. T. Mroczko, M. Arszyński. T. 2. Warszawa 1995, s. 122, 126, il. 192, 204.

[16] Pencakowski P.: *Zakrystia przy kościele św. Andrzeja w Krakowie. Architektura – typ – funkcja*. „Rocznik Krakowski" 1991, t. 57, s. 61–68. Podczas prac konserwatorskich w 2011 r. odkryto grób z pochówkiem mężczyzny. Badania archeologiczne prowadził dr Janusz Firlet. Zob. Firlet J., Kajfasz P.: *Badania zakrystii kościoła św. Andrzeja w Krakowie – kaplicy grobowej Tęczyńskich?*, w tym zeszycie, s. 251–270.

[17] Szyma M.: Kaplica Kazimierza Wielkiego przy krakowskim kościele Dominikanów. W: *Narodziny Rzeczypospolitej. Studia z dziejów średniowiecza i czasów wczesnonowożytnych*. Red. W. Bukowski, T. Jurek. Kraków 2012, s. 961–980.

[18] *Katalog zabytków…*, s. 115.

[19] Jeszcze przed ukazaniem się drukiem niniejszego komunikatu rozpoczęły się badania archeologiczne przed drugim północnym wejściem bocznym do kościoła prowadzone przez ten sam zespół badawczy. Ujawniły one fragment takiej samej kolistej budowli przylegającej do narożnika starszych murów, jak po stronie południowej, a opisanych w powyższym artykule oraz fragment muru fundamentowego nowożytnej kaplicy św. Antonina, symetrycznej do kaplicy Przemienienia Pańskiego. Relikty fundamentów ściany zachodniej o długości obecnego kościoła Dominikanów z dwoma narożnymi, symetrycznymi wieżami, wcześniejsze od naziemnej partii korpusu nawowego, stawiają w nowym świetle dotychczasowe ustalenia i wymagają dalszej wszechstronnej analizy.

The Oldest Archaeological Relics of the Church of the Holy Trinity and the Pilecki Sepulchral Chapel Discovered in Front of the West Elevation of the Dominican Church in Kraków

During the first stage of archaeological research conducted in 2011 on the site of the former graveyard in front of the south part of the church's façade fragments of mediaeval walls were discovered. The relics underwent architectural research and were identified as part of the 12th-century Church of the Holy Trinity and the 14th-century sepulchral chapel of the Pilecki family.

Stratigraphic analysis has revealed that the oldest structure is the fragment of a stone wall (430 cm long and 130 cm tall) which constitutes a part of the foundations of the south aisle of the present church. Adjacent to its south-west corner is a stone circular building, located also in the dig on the bottom of a drain built in 1910, and in the crypt of the Lubomirski Chapel. An analysis of the projection shows that the circular building erected in the second phase has a regular outline of a sector (three quarters of a circle whose outer diameter is 690 cm, inside diameter being 450 cm) and is probably a part of a round corner staircase tower which could also have been used as a belfry. At this stage of research, only its general location in the south section of the nave of the present church can be determined. The foundation walls are interpreted as fragments of the parish church of the Holy Trinity surrounded by a graveyard, and they are dated to the second half of the 12th century (ca. 1220).

Erected on the relics of the walls of the Romanesque church was the west, brick wall of the present-day Gothic church (1290–1320). Remains of the corner buttress survive on the crown of the staircase tower whose inside was filled with stones and broken bricks to create the foundation of the buttress. The location of the stone foundation of the wall of the Chapel of the Transfiguration which existed in front of the church's facade in the years 1597–1860 has also been determined.

In front of the Lubomirski Chapel, under the retaining wall of the sewer drain, researchers also discovered relics of an older, polygonal chapel: the fragments of four walls, each of them 240 cm long and 110 cm thick, two buttresses (of which one survives in vestigial form), and two corners between the buttresses. The deep, stone foundations of the middle buttress were built against the circular tower. Surviving in one of the corners of the chapel is the entrance (bricked up in the 16th century) featuring a stone door jamb with a pear-shaped profile, a threshold and a fragment of a chamfer joined with the base of a respond with a concave profile. The structure is interpreted as the Pilecki Chapel built around 1383. Its overground part was completely demolished before the construction of the early baroque Lubomirski Chapel in the years 1605–1610.

Analysis of the geometrized layout of the walls has led to a hypothetical reconstruction of the central, dodecagonal design of the chapel which was topped with a tripartite rib vault with bundles of ribs joining at the responds located in the corners reinforced with buttresses.

An alternative composition of the Pilecki Chapel, involving the walls of the church and of the neighbouring side chapel, is also probable. According to this hypothesis, the design would be a rectangular interior with a polygonal closing in its west end. At the present stage of research, it is impossible to determine the exact original form of the chapel, or to exclude the possibility of its earlier construction. The relics of the chapel and of the oldest church will be the subject of further research, the second stage of the project being scheduled for 2012.